

פרק ה. רבית שלא בקציעה ודין רבית מוקדמת ומאוחרת

א. כבר נתבאר שכל שקצץ בשעת הלואה לתת רבית הרי זה רבית קצוצה שאיסורו הוא מדאורייתא (א). ואין נ"מ בזמן נתינת הרבית שקצץ, אם מיד בשעת הלואה או לאחר מכאן, ואפילו לאחר פרעון ההלואה (ב).

ב. אם לא קצץ בשעת הלואה אסור מדרבנן (ג). ואפילו נותן לו לשם מתנה (ד).

ה'תק"ל ס'תק"ל

ה'תק"ל ס'תק"ל

(א) בפרק ג נתבארו כללי רבית קצוצה. (ב) כן מוכח מדברי רוב הפוסקים בכמה מקומות. אמנם בהג"א (ריש פרק איזהו נשך) כתב שאם הבטיח לתת לו כך וכך אחר שיפרענו הוי רבית מאוחרת וכבר תמהו האחרונים, והגדו"ת (ריש ח"ג) כתב דאפשר דאף הג"א לא קאמר אלא כשהבטיח לו שלא בדרך תנאי אבל אם היה פיסוק גמור הוי ר"ק, (וכ"כ בחידושי מהרא"ל בכוונת ההג"א). ולשיטה זו אם הבטיח ליתן לו קודם פרעון הוי א"ר (עי' פרק ג' סעיף ה) ומ"מ סיים הגדו"ת שהפוסקים לא ס"ל כהג"א. ועי' מקור מים חיים סי' קס סעיף ו. (ואפשר עוד לפרש כוונת הג"א דקאי אדלעיל בדין רבית מוקדמת דהיינו שקודם ההלואה הבטיח לו שאם ילוננו יתן לו לאחר הפרעון כך וכך, ובאופן זה נראה שדין רבית מאוחרת יש לו) ועי' בדרישה סי' קסז ובש"ך שם ס"ק ב דמשמע שאף אם קצץ בשעת הלואה אם ניתן לאחר הפרעון הוי רבית מאוחרת, וכן משמע גם מתשובת הראב"ד שהביא הב"י שם, וצ"ע. (ג) עי' להלן בסוף הפרק שמשמע מדברי הפוסקים שאפילו בחוב שלא בא לידו בתורת הלואה אסור להוסיף בשעת פרעון אא"כ אפשר לומר אווולי קא מוזיל גביה, וכ"ש כשמעותיו בידו שאסור. וכן הדין ברבית מוקדמת ומאוחרת שאסור אפילו בחוב שלא בא לידו בתורת הלואה, ואע"ג דבמשנה קאמר בלשון הלואה, אפשר דרבנותא קמ"ל דאפילו בהלואה אינו רבית קצוצה, וכמ"ש הב"י בסי' קסז. (ד) כדמוכח מדברי הטור והשו"ע סעיף ד שאפילו ברבית דרבנן אין מחילה מועלת. וכן משמע בש"ך סי' קס סק"ו ובשו"ע הרב (סעיף ה), שאפילו נותנו בלשון מתנה אסור מדרבנן. ולא מבעיא אם אומר שנותן לו הרבית בתורת מתנה שאסור, אלא אפילו אם נותן לו סתם בתורת מתנה לכאורה משמע מדברי האחרונים לאסור. ועי' פרק ג סעיף א. אלא שצ"ע בדברי הש"ך סי' קס ס"ק ד בשם הפרישה דמשמע שכל שאנו יודעים שהוא לשם מתנה מותר. והמחנה אפרים (סימן יז) כתב כן בהדיא שכל שפירש ואמר לשם מתנה ליכא איסורא כלל. ולכאורה היה אפשר לפרש דבריו דקאי ברבית מאוחרת, אלא ממה שהביא ראיה מהך דבכדי שאין הדעת טועה משמע שה"ה בשעת פרעון, וכן מהך דחו"מ סימן רנג סעיף ח בשכיב מרע שאמר תנו מאתיים וזו לפלוני בעל חובי, ובמה שכתבו הפוסקים שאם אמר בראוי לו לא חיישינן לרבית, אלא בשביל שעשה לו נחת במקום אחר רוצה להוסיף לו (עי' ספר התרומות שער נט ח"ב אות א ובגדולי תרומה שם, וכן בשו"ת מהר"ם אלשיך סימן יב). ונראה שכל שהוא מפרש שנותן לשם מתנה וגם מפרש הסיבה שבגללה הוא נותן לו מתנה לכו"ע מותר והרי זה כאומדנא ורגילות, אמנם אם אומר סתם בלשון מתנה, לדעת המחנ"א והפרישה מותר, אבל מדברי הש"ך שם וכן משאר הפוסקים משמע שחוששים לאיסור, והרי זה כנותן סתם ואנו צריכים לאומדנא ורגילות כמו שיתבאר להלן, וגם מ"ש הרמב"ם בהך דבכדי שאין הדעת טועה שבדאי נותנו לשם מתנה כבר כתבו האחרונים לפרש

אלא שיש חילוקים בשעת נתינת הרבית לענין חומר האיסור, שרבית מוקדמת ומאוחרת קל איסורן מאבק רבית דרבנן (ה).

ג. כל מה שנותן בשעה שמעותיו בידו (ו) הרי זה אבק רבית דרבנן (ז).
ד. נתן עיניו ללות ממנו ומשגר לו דורון כדי שילוחו (ח) זו היא רבית מוקדמת (ט).
ואם התנה עמו שאם לא ילוננו יתחייב להחזיר הדורון ה"ז רבית קצוצה (י). וכן המלוה לחבירו ע"מ שימחול לו חובו שהייב לו מכבר הרי זה רבית קצוצה (יא).

שאיסור דרבנן יש כאן ומ"מ אין צריך להחזיר משום שאינו אלא מדרבנן. או כמ"ש הש"ך דאיירי במקום שאין איסור רבית. ועי' בספר תורי זהב שמצדד ג"כ לומר שכל שנותן לשם מתנה ממש יש להקל. אמנם מדברי שו"ע הרב שאוסר לתת צדקה לעני המלוה אא"כ רגיל משמע שאפילו במפרש לשם מתנה אסור, דמי גרע מצות צדקה ממתנה וצ"ע. ועכ"פ נראה שיש להקל בענין האומדנא, שאם יש לתלות שבלאו ההלואה היה נותן לו המתנה, כמו שיתבאר בפרק י. ועי' להלן מדין רבית מאוחרת. ועי' פרק ח' הערה צד. ונראה כמה שנהוג בבנקים לתת מדי פעם מתנות ללקוחות, שאם המתנות ניתנות גם ללקוחות דיבטוריים אין בזה חשש, אבל מתנות הניתנות רק ללקוחות בחשבונות זכות, כגון בתכניות חסכון, יש בזה חשש רבית, ועי' בפרק מ' בדין הת"ע למתנות אלה. (ה) כמ"ש הרמ"א ריש סי' קסא שברבית מוקדמת ומאוחרת אינו חייב אף לצאת ידי שמים. ומ"מ המור מהערמת רבית שיש אומרים שמוציאין מלה למלוה, וברבית מוקדמת ומאוחרת אינו כן כדמוכח בדף סב ע"ב, ויתבאר עוד בע"ה בפרק ח. ועי' מאירי בסוגיא דלא ידור בחצרו חנם שנראה מדבריו שאין חילוק בין אבק רבית לרבית מאוחרת. (ו) ובעוד שמעותיו בידו חמיר טפי אפילו לענין הנאות ורבית דברים כמ"ש בפרק י. ונראה דה"ה אם הבטיח ליתן לו לאחר פרעון, זינו כנותן לו כשמעותיו בידו. (ז) ש"ך סי' קסו סק"ט וכן כתב הב"י בסי' קס דרבית ממש היא ולא תקרא בשם מאוחרת, ונראה דכוונתו מדרבנן. וכן מוכח ממה שסיים שכן כתב הטור בסי' קסו. וכוונתו ללישנא בתרא של הטור שם (גבי דור בחצרי) ושם כתבו הפוסקים דללישנא בתרא אסור מדרבנן. והב"י נראה שפסק שם כן. ויש אומרים שאף רבית קצוצה היא (עי' פרק ג סעיף ו) ופשוט שאפילו בסתם ואפילו מתנה מועטת אסור שלא חילקו בכך אלא במוקדמת או מאוחרת כמ"ש להלן. (ח) עי' להלן גבי רבית מאוחרת דאיירי במפרש, ומשמע מדברי הפוסקים ששוה דין רבית מוקדמת לדין רבית מאוחרת, וכל מה שיתבאר בדין מאוחרת ה"ה במוקדמת, וכן בדין סמוך ומופלג קודם ההלואה. * ויש לדייק בלשון המשנה (וכן הוא בלשון הפוסקים) שגבי רבית מוקדמת נקט בשביל שילוחו, ולא קאמר בשביל מעותיך שיהיו בטלות אצלי (ובלבד שכתב בשביל מעותיך שתלויני), ואילו גבי רבית מאוחרת נקט התנא בשביל מעותיך שהיו בטלות אצלי, ולא קאמר בשביל שהלויני. והיה אפשר לומר שבכל הלואה יש חוץ מהמתנת מעות, גם עצם ההלואה, ואשמעינן מתני' שגם שכר עצם מעשה ההלואה אסור, ולפי"ז אם קצץ עמו שכר עבור מעשה ההלואה מסתבר דהוי רבית קצוצה, ואפשר עוד לפרש כוונת המשנה שהחידוש הוא לגבי רבית מאוחרת שאפילו מחשב עמו אחוזים לפי סכום וזמן המתנת המעות ג"כ אינו אלא רבית מאוחרת, ולאידך גיסא נראה שאפילו מפרש שנותן לו עבור בטול כיסו ג"כ אסור בדרך ההלואה כמ"ש להלן, ולא מצאתי מי שהעיר בביאור דברי המשנה. (ט) שו"ע סי' קס סעיף ו, וכתב מהר"א ששון (סי' קסב) במסקנתו שאיסור רבית מוקדמת הוא בשעת נתינתה אע"פ שעדיין לא

ה. לזה ממנו והחזיר לו מעותיו (יב) ואח"כ (יג) משגר לו (יד) דורון (טו)

הלוחו. ולפי"ז יש להסתפק אם מותר אח"כ להלותו, דאפשר דאיסורא דעבד עבד, וכיון שאף לצאת ידי שמים אינו חייב מותר אח"כ להלותו, ומ"מ נראה שאסור להלותו אח"כ, והר"א ששון שם כתב שמשעת הלואה נעשה איסור למפרע, וכ"כ בפני יוסף שבשעת הלואה נגמר האיסור. ומכל מקום פשוט שבשביל שעשה לו טובה לא נאסר מלהלוות לו, ואע"פ שעכשיו מכיון בהלואה זו בשביל שעשה לו טובה. וכ"כ הרדב"ז (ח"ג סי' רלג), כל הלואות חזן כך הם, מלוח לו מעותיו בשביל שעשה לו טובה או איזה נחת רוח ואין בזה לא חשש רבית ולא אפי' הערמת רבית, ע"כ. **ובדברי הרדב"ז** יש להסתפק אם דוקא בסתם מותר או אפילו אם מפרש לו בשביל שעשיתי לך טובה אני מבקש שתלויני. ולכאורה נראה שאפילו ברבית מוקדמת אינו אסור במפרש אלא כשמפרש ההלואה בשעת נתינת הדורון ולא שבשעת ההלואה מפרש נתינת הדורון, וצ"ע. ועי' פרק ו הערה ז. (י) הגרעק"א בשו"ע שם, והחזו"ד ביאורים סק"ג, וכן נראה כוונת היד אברהם וכ"כ בשער דעה (ומסתפק שם באם הוציא המלוה המעות קודם הלואה, עיי"ש). וכן משמע מדברי הפוסקים בדין דלהלן דע"מ שתמחול לי חובי, ולא התיירו רבית מוקדמת אלא בשולח לו דרך דורון ומבקש שילוהו, אבל בתנאי, כיון שאם לא ילוחו יצטרך להחזיר לו, ובשעת הלואה נפטר מהחזרה, הוי ר"ק, ועי' מקור מים חיים. ונראה דהיינו דוקא לפני ההלואה, אבל בשעת הלואה בכה"ג חמור מרבית מוקדמת. ובשו"ת לחם רב סי' יב כתב במה שדן שם בענין שכר אמירה לבעל שאשתו תלוה לו (עי' פרק ו סעיף ח) מפני שקוצץ עמו ומתנה עמו בכך, משא"כ ברבית מוקדמת דאע"פ שזה שולחו בשביל כך לא בריר לו שהמלוה עושה בשביל כך דשמא בלאו הכי היה מלוהו, ולפי"ז נראה דכל שלא היה מלוה בלי דורון זה אפשר דחמיר מרבית מוקדמת. וצ"ע. ועי' פרק ו הערה ד שמשמע מדברי האחרונים דה"ה אם אומר לו הילך זוזו והלוה לי שאינו אלא רבית מוקדמת, אע"פ שהוא בשעת הלואה, ומלשון המשנה דקתני נתן עיניו ללות ממנו, לכאורה משמע דדוקא שנותן לו ע"ש העתיד, אבל כשנותן לו בשעת הלואה לא עדיף מבשעת פרעון, ואפשר דחמיר מיניה. ויש להסתפק בנתן לו רבית מוקדמת בתנאי שילוה לו שלדברי הפוסקים דלעיל הרי זה רבית קצוצה, אם יכול לבטל תנאי ההלואה וישאר דורון וממילא לא יהא שוב אלא רבית מוקדמת, ונראה דמועיל ולא דמי לביטול תנאי הרבית שכתבתי בפרק א דלא מהני לדעת הפוסקים שרבית אף שלא בדרך התחייבות הוי בכלל רבית קצוצה. משא"כ בנ"ד דלכו"ע רבית מוקדמת בלי התחייבות להלוות אין בו משום רבית קצוצה. (יא) כנה"ג (סי' קסא הגה"ט אות ח) בשם הרדב"ז, וכן מסקנת המשל"מ (פ"ה הי"ד ד"ה כתב מרן הב"י). ואע"פ שאינו נותן לו עתה כלום. ועי' גדו"ת (ח"ד אות יז) ומחנ"א (סי' ט) שמצדדים לפרש בדברי הרשב"א בתשובה בדין פרעון המס שאם מוחל מה שהיה חייב לו הוי כרבית מוקדמת, ועי' פרק יא. (יב) ואם החזיר לו וחזר ולוח ממנו ועדיין מעות הלואה שניה בידו נראה שאם מפרש שנותן לו עבור ההלואה הקודמת אינו אלא רבית מאוחרת. וכ"כ הר"ד בן נחמאס בשו"ת הר"א ששון סי' קסא. ועי' לעיל פרק ב הערה מב לענין חוב שעבר מדין שעבודא דר' נתן. (יג) כתב הש"ך סק"י שבמפרש אפילו מופלג אחר הפרעון אסור. (יד) בשו"ע הרב הוסיף ע"י שלוחו או בעצמו, ואפשר שבא ליישב שאפילו נגרוס במשנה לשון נסתר בשביל שילוהו או בשביל מעותיו אפשר דאיירי ע"י שלית, ועי' בלשון הרמב"ם ובמ"ש האחרונים בדבריו. (טו) ובמפרש

ומפרש לו שזה בשביל מעותיו שהיו במלות אצלו (סו), זו היא רבית מאוחרת (יז). ואפילו הרויח במעותיו והמלוה נמנע מלהרויח אסור (יח).

ו. לא פירש לו (יט) שנותן בשביל ההלואה, אם היא מתנה מועטת (כ) מותר (כא) אפילו סמוך קצת לזמן הפרעון (כב).

ז. מתנה מרובה אסור ליתן אפילו בסתם (כג), ויש אוסרים אפילו היה רגיל לתת לו מתנה מרובה (כד). וכל זה אינו אלא סמוך קצת לשעת פרעון (כה).

אפילו מתנה מועטת אסור וכמ"ש הש"ך שם, ועי' להלן. (סז) כן מסקנת הפוסקים שלא אסרו במאוחרת אלא במפרש. ועי' להלן. (יז) שו"ע סי' קס סעיף ו. (יח) עי' פרק ב סעיף טו, אבל אם הפסיד ממש מותר, כמ"ש בפרק ט. (יט) עי' ש"ך סק"י דמשמע מדבריו שאם הלוח מתכוין לשם רבית הוי כמפרש וכ"כ בחכ"א כלל קלא סי' ח, ובתפארת למשה הקשה דהרי פסק הרמ"א דברבית דרבנן אין הלוח עובר, וא"כ אף שהלוח מתכוין כיון שאין המלוה מתכוין שוב אין כאן איסור אף ללוח, ועי' בית דוד סי' עט שכתב שלמלוה לכו"ע מותר בסתם, ולא נחלקו אלא בלוח, ובמתכוין אסור לדעת הרמב"ם אפילו ללוח, ועיי"ש. אבל בהגרעק"א ובחו"ד כתבו דלשיטת הרמ"א דמאוחרת אינו אסור אלא במפרש, אפילו מתכוין הוי כסתם. (כ) לא מצאתי שיעור למתנה מרובה או מועטת. ומשמע מדברי הפוסקים דדבר שהוא בפרהסיא הוי כמתנה מרובה. (כא) רמ"א שם, וכן הסכמת הפוסקים, ובשו"ע הרב (סעיף ז) כתב שיש להחמיר לעצמו לאסור אפילו בסתם. מיהו אם היה רגיל קודם לכן מותר ובלבד שלא יתכוין עכשיו בשביל ההלואה. (כב) כן משמע בפוסקים דרק במתנה מרובה חילקו בין מופלג לסמוך כמ"ש להלן. ומ"מ בשעת פרעון אסור וכמ"ש להלן. ובחכ"א כלל קלא סי' ח כתב שבאינו רגיל אף במתנה מועטת דינו כמתנה מרובה. אלא שמחלק שזה דוקא בלוח אבל המלוה מותר לקבל דבר מועט בסתם משום דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן. מיהו בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' רלג) משמע שאם רגיל במתנה מרובה הוי לגביה כמתנה מועטת. (כג) רמ"א שם, דהוי כאילו פירש לו. ומ"מ לא הוי ממש כמפרש ובמופלג מותר. ובהגהות יד אברהם כתב דמתנה מרובה ומפרש אפשר דהוי רבית קצוצה. ומ"מ סיים דלא הוי אלא מדרבנן שהרי לא קצץ בשעת הלואה, עוד כתב ביד אברהם שכל שאין הלוח חסר כגון טובת הנאה, אע"פ שאצל המלוה היא מתנה מרובה דינה כמתנה מועטת ומותר בסתם, ועי' בפרק י' דמשמע שלא אסרו אלא בנתינת ממון אבל בטובת הנאה לא אסרו כלל כי אם כל זמן שמעותיו בידו. (כד) ש"ך סק"ט בשם הב"י. אלא שהגדו"ת (שער מו ח"ג אות יא) הקשה שהב"י מביא ראיה מהא דדירה בחצרו ושמוש בעבדיו דהוי מילתא דפרהסיא והרי התם לא אסרו אלא בזמן שמעותיו בידו. ולכן מסיק הגדו"ת דכיון שהב"י לא הכריע אלא כתב בדרך אפשר והוי מילי דרבנן יש להקל. מיהו בשו"ע הרב סתם לאסור. אלא שמדבריו נראה לכאורה שאינו אלא מיחזי כרבית וקיל מרבית מאוחרת. ואפשר שכוונתו דלא אסרו חז"ל רבית מאוחרת אלא כשניכר חשש רבית. וסיים שם בשו"ע הרב שאם היה רגיל קודם לכן לא יתנה לפני ההלואה וסמוך לה קצת. (כה) ויש להסתפק באומר לו דור בחצרי שנה אחת, מי נימא דשכר דירה של שנה אחת הוי כמתנה מרובה, או דילמא, כיון שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף, נמצא שבסמוך לפרעון לא נתן לו

אבל מופלג הרבה (כו) מותר אפילו מתנה מרובה (כו). ויש אומרים שכל מה שהיה ידוע לכל שלא היה עושה בלא הלואה הרי זה כמתנה מרובה (כח).

ח. בשעת פרעון (כט) אסור להוסיף אפילו בסתם (ל) ואפילו דבר מועט (לא). ואם פורע בסחורה יש אומרים שמותר להוזיל במחיר הסחורה (לב).

אלא מתנה מועטת, ומה שמתרבה המתנה אח"כ שוב אינו בסמוך. ועי' תורי זהב סי' קס' סק"ט שדן בזה. ונראה דס"ל דהוי כמופלג. (כו) הב"י לכאורה נקט שני קצוות בזה. דאסר בסמוך קצת והתיר במופלגת הרבה. ויש להסתפק גם בשיעור סמוך ומופלג. ולא מצאתי עדיין בפוסקים ואפשר דבעינן שיעור שתשכח ההלואה, ובמרבית תורה ס"ק יט כתב שבאותו יום בודאי אסור. עיי"ש. ובחכ"א משמע שכמה ימים הוי סמוך. ועי' שו"ת שבט הלוי יו"ד סי' מט. (כו) ש"ך שם ס"ק י בשם הב"י, ומשמע דאפילו אינו רגיל מותר במופלג וסתם, אבל במפרש, כבר כתבתי לעיל דאפילו מופלג הרבה אסור. (כח) ש"ך שם בשם הגהת דרישה בשם המהרש"ל. וסיים הש"ך, ונראה לי הכל לפי הענין ולפי מה שניכר בדעת המשלח. ועל פי זה יש לומר דלא פליגי הפוסקים, ע"כ. ובשו"ע הרב (בסעיף ז) כתב בזה הלשון, ולא אסרו רבית מוקדמת ומאוחרת אלא במפרש וכו' או במתנה מרובה שניכר שאינה מתנת חינם אלא בשביל ההלואה כי אין העולם רגילים ליתן מתנה מרובה על חנם, ואפילו אם זה היה רגיל ליתן מתנה מרובה קודם לכן וכו' מפני שיש לה קול ופרסום. ואח"כ הביא דברי המהרש"ל בזה הלשון, אין להתיר אלא מתנה מועטת שאינה ידועה לכל ואף היודעה אינו יודע שלא היה נותן בלא ההלואה, אבל לילך בשליחותו או לעשות איזה דבר, כל מה שידוע לכל שלא היה עושה כלל בלא ההלואה ה"ז כמתנה מרובה ואסור בין לפני ההלואה ובין לאחר ההלואה בסמוך לה קצת. ואפשר שכוונת שו"ע הרב דמתנה מרובה יש לה קול ופרסום לכל, וא"כ אע"פ שרגיל, כיון שאנו חוששים למה שיאמרו הרבים, אנו חוששים שמא יהיו כאלה שיחשבו שמתנה מרובה זו הוא נותן לשם רבית כיון שהוא סמוך להלואה. אבל במתנה מועטת שבדרך כלל הרבה אנשים נותנים מתנות כאלה וגם אין לה פרסום ואין אנו חוששים אלא למיעוט היודעה, הרי יש כאן תרתי לטיבותא הא' שאין לה קול והב' שאינו ניכר שבלא"ה לא היה נותן, ושוב כתב חלוקה שלישית והוא לילך בשליחותו או לעשות לו דבר דאיכא חדא לריעותא שיש לה פרסום וחד לטיבותא שרגילים אנשים לעשות דבר כזה, ולכן לא אסרו אלא כשידוע לכל בפירוש שבלא ההלואה לא היה עושה. ומ"מ משמע דאע"פ שידוע לכל שבלא"ה לא היה עושה, כיון שאינו מפרש בהדיא הוי כסתם ולא אסרו אלא סמוך קצת אבל מופלגת מותר. (כט) בב"מ (דף עג ע"ב), רבינא הוה יהיב וזוי לבני אקרא דשנוותא ושפכי ליה טפי כופיתא. אתא לקמיה דרב אשי אמר ליה וכו' אחולי הוא דמחלי גבך. וכתב רש"י הואיל ולא פסקת עמהם ומדעתם נותנים לך ואין מזכירים לומר בשכר מעותיך שהיו בטלות אצלנו מתנה בעלמא היא (וכיוצא בזה כתב הרמב"ם). נראה דהוקשה לרש"י מ"ש מדין רבית מאוחרת, ולכן כתב שלא אסרו רבית מאוחרת אלא במפרש וכאן הרי הוא כסתם. וכתב הרא"ש על דברי רש"י ולבי מהסס להתיר הדבר, דמלישנא דמתניתין משמע הא דלא אסור רבית מאוחרת אלא בדאמר ליה בשביל מעותיך וכו' היינו היכא דשלח ליה אחר שהחזיר לו מעותיו אבל אם בשעת פרעון נותן לו יותר מתחזי כרבית אפילו בסתם. ע"כ והביא הב"י בשם תלמידי הרשב"א ונמוק"י בשם התוס' דלא אסרו בשעת

פרעון אפי' בסתם אלא בהלואה אבל הכא דמכר הוא כל שלא הזכיר בשכר מעותיו שרי דאזוזלי הוא דאזוזלי גביה. וסיים הב"י בבד"ה, וכן עיקר ועפ"י גם רש"י והרמב"ם לא התירו בהלואה. ע"כ, (ובישוב שיטת הרמב"ם כבר האריכו האחרונים). מיהו כשנדייק בדברי הראשונים נראה דיש כאן ב' מחלוקת. הא' אם שעת פרעון חמיר מלאחר פרעון לענין דין רבית מאוחרת, דלרש"י ותוס' שם בסוגיא הוי שעת פרעון כלאחר פרעון, וכי היכי דלאחר פרעון לא אסרו רבית מאוחרת אלא במפרש ה"ה בשעת פרעון שכבר אינו חייב לו. ואילו הרא"ש ותלמידי הרשב"א ס"ל דשעת פרעון חמיר ואסור אפי' בסתם דהוי כאילו עדיין חייב לו. ועוד נחלקו הרא"ש ותלמידי הרשב"א, דמהרא"ש משמע דאפילו בדרך מכר איכא חומרא דשעת פרעון לאסור בסתם, ואילו תלמידי הרשב"א ס"ל דבדרך מכר הוי שעת פרעון כלאחר פרעון ולא אסרו אלא במפרש. ומדברי הב"י נראה שהשווה דעת כל הראשונים אהדדי. וצ"ע מנ"ל. ועי' בתפארת שמואל על הרא"ש שפירש דמ"ש הרא"ש ולבי מהסס לאו אהתירא קאי. דהרא"ש מודה שיש לחלק בין הלואה למכר, אלא אטעמא דרש"י קאי. ולכאורה דחוק הוא בדברי הרא"ש. וגם דברי הב"י בסי' קסו צ"ע קצת. ששם מסתפק הטור בעוד שמעותיו בידו אי הוי רבית מאוחרת או חמיר מרבית מאוחרת, וכתב הב"י להכריע דחמיר דהא אפילו כמוסיף לו יותר בשעת פרעון אסר הרא"ש, כדאיתא בסי' קס, כ"ש הכא דהוי הלואה וגם אח"כ עדיין המעות אצלו, ע"כ. ולכאורה הרי הרא"ש לא החמיר בשעת פרעון אלא דאפילו בסתם אסור אבל יותר מרבית מאוחרת לא הוי, וצ"ל דכוונת הב"י דכיון דס"ל להרא"ש דשעת פרעון חמיר מלאחר פרעון, מאותו סברא יש לומר דבעוד שמעותיו בידו חמיר משעת פרעון, ולא אשכח חומרא אלא דהוי יותר מרבית מאוחרת. ועי' בשער דעה שכתב דשעת פרעון בסתם קיל מרבית מאוחרת במפרש, ומדברי הפוסקים לכאורה לא משמע כן, והחוו"ד סימן קס סק"ב כתב ששעת פרעון דומה לרבית מאוחרת, ועי' בהגהות אמרי ברוך, ולענ"ד לא קשה מידי שהרא"ש אינו חולק על רש"י אלא במה שהתיר בשעת פרעון בסתם, אבל לענין חומר האיסור אפשר שמודה שאינו אלא כרבית מאוחרת ומפרש, ועי' פרק ח הערה קי. (ל) שו"ע סי' קס סעיף ד, כדעת הרא"ש, וכמ"ש לעיל והאריכו האחרונים ממ"ש בחו"מ סי' רל"ב דהמוצא יתרון במעות אינו צריך להחזיר ובחוו"ד ובשע"ד כתבו דאה"נ דהוי רבית מאוחרת מ"מ כיון שכבר בא לידו אינו צריך להחזיר. ומדברי הפרישה והב"ח והטו"ז משמע דלא התירו בחו"מ אלא כשלא הזכיר כלל שיש יתרון אבל הכא מיירי שהזכיר שיש יתרון אלא שלא פירש שזה בשביל ההלואה, ומ"מ מדברי האחרונים משמע דאפילו בסתם ממש אסור בשעת פרעון והלבוש סיים הלכה זו דרחמנא ליבא בעי, וצ"ע בכוונתו. ובספר שארית חיים כתב במה שהביא הש"ך בסק"ה ספיקתו של הב"י ברבית מוקדמת ומאוחרת ופירש אי הוי רבית קצוצה או אבק רבית, כדי ללמוד לדידן בשעת פרעון דאפי' בסתם אסור, מה דינו במפרש, ומביא בשם המשל"מ דהוי אבק רבית. (לא) שו"ע הרב. וכתב שם אפילו רגיל ליתן לו מתנות קודם לכן, שכל מה שנותן בשעת פרעון יותר מחובו נראה כרבית, עיי"ש, ואע"ג דכשמעותיו בידו משמע שמותר עכ"פ ברגיל, כמו שמותר לההנותו אפילו בדברים שיש בהם הנאת ממון, נראה שלענין מיחזי כרבית חמיר שעת פרעון משעה שמעותיו בידו, ולא מצינו לחלק בין נתינת מעות לבין הנאת ממון. (לב) עי' בפרק יב שהבאתי דעות הפוסקים בזה. (לג) עי' בהגרעק"א שכתב דמלשון תלמידי הרשב"א משמע דלא התירו אלא בדרך פסיקה ומוסיף לו סחורה דשייך לומר אוזולי הוא דמוזיל גביה, אבל בחוב שהוא חייב לו ופורע מעות אין חילוק אם נתחייב לו בתורת הלואה או

פ. בחוב שבא לידו בתורת מכר (לג) מותר להוסיף בשעת פרעון בסתם ובדבר מועט (לד).

י. אם הלזה מסופק ואפשר שחייב לו, בכל אופן מותר לתת לו (לה).

בתורת מכר (ומדברי שו"ע הרב נראה שתפס להלכה כפירוש זה). אלא שהגרעק"א עצמו סיים שמדברי הש"ך משמע דאין נ"מ, וגם מלשון שאר פוסקים משמע דלא חילקו בזה (ואפשר דתליא בגירסא בההיא דרבינא ורב אשי (דף עג ע"ב) אי גרסינן אחולי אחיל גבך או אזולי מוזלי גבך), ולפי"ז אפשר דה"ה בשאר חוב שלא בתורת הלואה. ועי' לשון הלבוש סוף סעיף ד וצ"ע. והחכ"א כלל קלא סי' ו כתב שאם נתן לו סחורה בהקפה על זמן ועיכב הזמ"פ ולא סילק בזמנו ואח"כ נותן לו יותר בסתם נ"ל דאסור דבזה לא שייך אזולי קא מוזיל ליה, ועוד כיון שזקף עליו במלוה יש לו כל דין מלוה. והדברים צריכים ביאור, שאם כוונתו כשמחזיר לו מעות בלא"ה לא שייך אזולי קא מוזיל. ואם מחזיר לו סחורה מאי טעמא לא. וכן צ"ע מ"ש אם פורע בזמנו או אם עיכב זמ"פ. וכן מ"ש שם לפני זה שבעיסקא מותר להוסיף, כבר כתבתי בפרק לח שהדברים צריכים עיון, עיי"ש. (לד) רמ"א שם, וכמ"ש הש"ך שם. אבל במתנה מרובה כתב בשו"ע הרב דהוי כמפרש ואסור. ומדברי הצמח צדק (יו"ד סימן פב) משמע שלא הקילו בפרעון אלא כשעכשו פורע כל החוב ושוב אינו חייב לו. אבל אם פורע חלק מהחוב והשאר נשאר עליו בחוב הוי כמעותיו בידו ואסור. ועי' חו"ד סי' קסג סק"ו ורעק"א סי' קעג סעיף ו דמשמע לכאורה שאפילו בחלק מהחוב מותר. (לה) כגון שמסופק בסכום ההלואה, הדבר פשוט שמותר להוסיף לו עד שיצא הספק מלבו, אע"פ שמדיני אדם אינו יכול לחייבו, וכן כתב בתמים דעים להראב"ד סימן ס, שאם רוצה לצאת ידי שמים מפני שחושש שמא חייב לו אין חשש רבית, אלא שצריך הלזה למחול למלוה שלא יהא עליו עונש גזל ורבית במה שמוסיף לו. וכן משמע באחרונים שהבאתי לעיל פרק א במה שהתירו לפרש במקום שאפשר שחייב לו עיי"ש, ולהלן ריש פרק ח הבאתי דעת אחרונים שבספק אבק רבית אף מוציאין מלוה למלוה, עיי"ש. ועוד נראה דאע"ג דקיי"ל שבמקום שיכול להתחזק מכח קים לי אינו חייב אף לצאת ידי שמים, וכן באיני יודע אם נתחייבתי, מ"מ אם רוצה לשלם כדי להוציא צל של ספק מלבו, מותר לתת ואין בו חשש רבית, מיהו אפשר שרצוי שיפרע קודם הקרן הברור, ולאחר יום יתן מה שרוצה ליתן, ויפרש שנותן כדי להוציא ספק מלבו, וזה עדיף מנותן בפירוש לשם מתנה שהתירו כמה אחרונים, כמ"ש לעיל. ועי' עוד בפרק ב הערה לה, ובפרק כ בענין שינוי המטבעות. ועי' שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קסא) שדן בשאלה אם מותר לשלם הפרשי פירות הל"י ולאחר שהביא שם מדברי הפוסקים אם חייב לשלם מסיק דלענין חיוב תליא בפלוגתא וממילא יכול המוחזק לומר קים לי. ולענין מי שרוצה לשלם אם מותר, נשאר בספק, והביא שם דברי הכסף הקדשים בחו"מ סי' עד שמסתפק בכעין זה ומצדד לאיסור. ומסיים הכסף הקדשים שנכון לעשות הת"ע ויתפשו כדי לצאת יד"ש בזה. ותמה המנחת יצחק מה שייך הת"ע בשעת פרעון, וכתב שאולי הכוונה שיניח עוד המעות ויעשה הת"ע מכאן והלאה שישלים גם ההפסד, ונראה ברור (וכן אמר לי בעל פה) שאסור להתנות שיתן לו סכום התפשרות יותר גדול עבור ההלואה הקודמת, שאם נאמר שאסור להוסיף משום רבית גם זה רבית הוא דומיא להא דלא ישכור ממנו בפחות, ואף אם יתן לו לאחר פרעון הרי זה כרבית מאוחרת ומפרש שאסור אפילו במופלג ואפילו במתנה מועטת, וע"כ נראה שאם רוצה לסמוך על העצה הנ"ל היינו דוקא בסתם ולאחר הפרעון. ועי' עוד פרק מ סעיף כג.